

Innowacyjne specjalizacje województwa świętokrzyskiego

***(Raport cząstkowy do aktualizacji Regionalnej Strategii Innowacji
Województwa Świętokrzyskiego)***

Opracowanie wykonane na zlecenie

Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego

Paulina Nowicka

Anna Dąbrowska

Wojciech Dziemianowicz

Katarzyna Szmigiel-Rawska

GEOPROFIT

Warszawa, grudzień 2010 r.

SPIS TREŚCI

1. STRESZCZENIE	3
2. ZAŁOŻENIA METODYCZNE I ORGANIZACYJNE PROCESU BADAWCZEGO.....	5
2.1. DESK RESEARCH.....	7
2.2. WYWIADY	8
2.3. WARSZTATY	10
2.4. SCHEMAT BADANIA I REKOMENDACJE DLA DALSZEGO PROCESU BADAWCZEGO	10
3. WYNIKI BADAŃ	12
3.1. WYNIKI ANALIZY <i>DESK RESEARCH</i>	12
3.2. WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO	17
3.3. WYNIKI WARSZTATÓW.....	18
3.3.1. WARSZTATY I	18
3.3.2. WARSZTATY II	19
4. WNIOSKI	21
5. REKOMENDACJE	31
6. ŹRÓDŁA.....	34
7. ZAŁĄCZNIKI	36
7.1. WZÓR KARTY OPRACOWANIA	36
7.2. WZÓR KARTY DOKUMENTU STRATEGICZNEGO/ OPERACYJNEGO.....	37
7.3. LISTA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W STARACHOWICACH.....	37
7.4. LISTA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W KIELCACH.....	39

1. STRESZCZENIE

W procesie aktualizacji Regionalnej Strategii Innowacji konieczne jest skoncentrowanie swojej uwagi na kluczowych problemach oraz wyzwaniach. Skupienie wysiłków na najważniejszych zagadnieniach pozwoli w pełni wykorzystać kształtujące się możliwości, jakie wynikają ze Strategii Europa 2020 oraz przyjętej niedawno Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Oba dokumenty wskazują, nie tylko utrzymanie roli innowacji i innowacyjności w głównym obszarze zainteresowania polityki regionalnej, ale również konieczność podejmowania bardzo dobrze zdefiniowanych i wychodzących naprzeciw celom rozwojowym instrumentów wsparcia. Jednocześnie UE wydaje się wyraźnie dostrzegać wagę potencjałów endogennych regionów. Również KSRR i założenia dotyczące polityki regionalnej w Polsce wskazują, że specyfika regionów będzie wykorzystywana do realizacji celów rozwojowych kraju, będzie również przedmiotem dyskusji przy opracowywaniu kontraktów terytorialnych.

Powyższe procesy w otoczeniu województwa świętokrzyskiego skłaniają do podejmowania starań w celu określenia obszarów, w których region może i powinien specjalizować się, by poprzez wzrost innowacyjności podnosić swoją konkurencyjność krajową i międzynarodową.

Podjęte prace nad określeniem innowacyjnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego finansowane były z projektu systemowego pt. „Perspektywy RSI Świętokrzyskie (III etap)” realizowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet VIII Regionalne Kadry Gospodarki, Działanie 8.2 Transfer wiedzy, Poddziałanie 8.2.2 Regionalne Strategie Innowacji). Głównym celem prac było wsparcie Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w realizacji polityki innowacji poprzez wskazanie kierunków rozwoju gospodarczego, których dynamiczny rozwój innowacyjny przyczynić się będzie do zwiększania potencjału całego województwa świętokrzyskiego.

W toku analiz danych i zebranej literatury przedmiotu z ostatnich lat (dotyczącej innowacyjności Województwa), ale przede wszystkim w wyniku spotkań (warsztatów) z przedstawicielami głównych instytucji systemu wspierania innowacji w Regionie wyłoniono kilka specjalizacji, które będą najprawdopodobniej odgrywały coraz większą rolę, jako siła napędowa innowacyjności województwa świętokrzyskiego. Dlatego wyłonione innowacyjne specjalizacje powinny stanowić główny punkt odniesienia w formułowaniu instrumentów wsparcia innowacyjności województwa świętokrzyskiego.

Do wyróżnionych specjalizacji należą: **efektywne wykorzystanie energii, turystyka medyczna oraz branża targowo-kongresowa**. Ponadto, wyróżniono dwa kierunki kluczowe o charakterze horyzontalnym. Ich rozwój pełni ważną rolę w podnoszeniu konkurencyjności całej gospodarki regionu, w tym wyróżnionych wcześniej trzech specjalizacji branżowych. Należą do nich: **transfer wiedzy oraz wzornictwo**.

Szczególnie istotne jest, że każda z wymienionych pięciu specjalizacji innowacyjnych, ma swoje szerokie przełożenie na liczne inne (powiązane z nią) branże i sektory gospodarki. Wymienione specjalizacje powinny stać w centrum uwagi decydentów, ponieważ stosowanie instrumentów wsparcia właśnie w tych obszarach nie tylko będzie powodował wzrost specjalizacji regionalnej, ale również korzystnie wpłynie na inne powiązane sektory, w wyniku czego mogą powstawać nowe innowacyjne i konkurencyjne obszary, budowane na specjalizacji regionu.

Niezależnie od przyjęcia określonych specjalizacji konieczne jest ciągłe monitorowanie gospodarki regionu (szerzej – całego systemu innowacji) w celu oceny zachodzących zmian i dopasowywania działań adekwatnych do potrzeb.

Rozwój wyróżnionych kierunków, jak i całej gospodarki województwa, wymaga podejmowania działań również w innych sferach, szczególnie w zakresie: **edukacji, społeczeństwa informacyjnego, dostępności komunikacyjnej**. Jednak te obszary traktowane są jako warunki wstępne, które muszą być zapewnione, by region mógł wejść na ścieżkę rozwoju opartego na innowacjach.

2. ZAŁOŻENIA METODYCZNE I ORGANIZACYJNE PROCESU BADAWCZEGO

Badanie finansowane było z projektu systemowego pod nazwą „Perspektywy RSI Świętokrzyskie (III etap)” zrealizowanego ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet VIII Regionalne Kadry Gospodarki, Działanie 8.2 Transfer wiedzy, Poddziałanie 8.2.2 Regionalne Strategie Innowacji).

Celem badania było wsparcie Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w realizacji polityki innowacji poprzez wskazanie kierunków rozwoju gospodarczego, których dynamiczny rozwój innowacyjny przyczyniać się będzie do zwiększania potencjału całego województwa świętokrzyskiego.

Celami szczegółowymi badania były:

1. Opracowanie mapy branż dla województwa świętokrzyskiego w oparciu o zapisy kluczowych dokumentów regionalnych.
2. Wypracowanie konsensusu wobec kierunków kluczowych.
3. Wypracowanie konsensusu wobec siły powiązań branż w województwie świętokrzyskim oraz matrycy korelacji poszczególnych branż.

Zgodnie z założeniami Zamawiającego przez kluczowe kierunki rozwoju gospodarczego rozumieliśmy branże/działy gospodarki według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD).

Podstawowym założeniem badania było **wyznaczenie kluczowych kierunków rozwoju gospodarczego województwa na podstawie następujących kryteriów:**

1. Udział w strukturze gospodarczej województwa świętokrzyskiego;
2. Potencjał innowacyjny, rozumiany jako posiadana albo możliwa do stworzenia absorpcja innowacji produktowych/ technologicznych/ organizacyjnych;
3. Pełnienie roli „węzła” rozumianego jako posiadanie licznych powiązań (organizacyjnych, technicznych, technologicznych, branżowych) z innymi branżami w województwie pozwalającymi na procesy przenoszenia się wartości innowacyjnych pomiędzy węzłem a otoczeniem;
4. Posiadanie zaplecza innowacyjnego po stronie regionalnych instytucji badawczo-rozwojowych, w szczególności nowoczesnych laboratoriów badawczych;

5. Posiadanie zaplecza lub możliwość jego stworzenia po stronie oferty instytucji otoczenia biznesu i samorządu regionalnego;
6. Możliwości rozwoju wyznaczone w szerszym kontekście (ponadregionalnym) np. wynikające z strategii rozwoju kraju lub UE.

Województwo świętokrzyskie należy do grona województw o najniższym PKB *per capita*, wytwarzając 80% średniej dla Polski. Należy jednocześnie zauważyć, że pod tym względem jest najlepiej rozwiniętym regionem wśród województw Polski Wschodniej. Województwo wyróżnia się wyższym niż średnia dla kraju udziałem w gospodarce sekcji górnictwo i wydobywanie; dostawa wody, gospodarka ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją; budownictwo, handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle; transport i gospodarka magazynowa; administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne. Większy udział w gospodarce województwa niektórych z tych sekcji może świadczyć o ich potencjale, np. górnictwo i wydobywanie, czy budownictwo, znaczenie niektórych z nich, np. administracja i obrona narodowa może jednak wynikać z relacji pomiędzy wielkością województwa a specyfiką tych sekcji.

W 2008 r. działalność badawczo-rozwojową na terenie świętokrzyskiego prowadziło 18 jednostek, z czego 11 w sektorze przedsiębiorstw. Województwo charakteryzuje się najniższym, obok województwa lubuskiego, udziałem pracujących w sferze badawczo-rozwojowej w ogóle pracujących. Odnotowywana jest również niekorzystna struktura nakładów na sferę badawczo-rozwojową ze względu na dziedzinę nauki. Dominują nauki społeczno-humanistyczne, przed technicznymi, co jest sprzeczne z tendencjami panującymi w najlepiej rozwiniętych regionach w Polsce. Należy jednocześnie zauważyć, że **odsetek przedsiębiorstw przemysłowych, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej w województwie jest wyższy niż średnio w kraju**. Jest to wynikiem działalności sektora małych i średnich przedsiębiorstw. W kategorii dużych przedsiębiorstw odsetek jest niższy niż średnia dla kraju. Również udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych ogółem w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw jest wyższy od średniej dla Polski, podczas gdy w sektorze dużych przedsiębiorstw jest wyraźnie niższy (Bank Danych Regionalnych 2008). Może to świadczyć o większym niż w innych regionach potencjale sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Wskazuje również na konieczność selekcji narzędzi rozwoju inicjatyw innowacyjnych – wygląda na to, że w

województwie trudniej będzie implementować narzędzia, stosowane w innych krajach europejskich, oparte o współpracę sektora MŚP z dużymi, silnymi przedsiębiorstwami.

Wstępna **identyfikacja kierunków (branż) kluczowych** została dokonana z wykorzystaniem dwóch metod badawczych. Pierwszym krokiem było wytypowanie branż kluczowych na podstawie analiz *desk research* opracowań dotyczących województwa świętokrzyskiego. Ze względu na różny zakres i rangę analizowanych opracowań, proces selekcji miał charakter jakościowy i bazował na kartach opracowań (patrz załącznik). W drugim kroku uzyskany w ten sposób obraz został skonfrontowany z opiniami przedstawicieli różnych środowisk (badanie CATI). Efektem tego postępowania była wstępna lista kierunków kluczowych wraz z opisem.

Następny etap badań stanowiła **analiza powiązań branż** zidentyfikowanych w ramach poprzedniego etapu jako kluczowe. Źródłem informacji na tym etapie były informacje zebrane w ramach analizy *desk research* oraz badania CATI. Identyfikacja powiązań między branżami, szczególnie w kontekście rozwoju klastrów, pozwoliła na wskazanie branż – lokomotyw rozwoju, które będą w stanie pozytywnie wpływać na rozwój innych branż w województwie.

Dla każdej z wyróżnionych branż kluczowych została opracowana **matryca powiązań** z innymi branżami. Ze względu na ograniczony zakres dostępnego na potrzeby badań materiału, przeprowadzenie odpowiednich analiz było w znacznym stopniu utrudnione.

Wstępna lista kierunków kluczowych oraz powiązań branż została poddana **dyskusji** (w formie warsztatów). Płynące z nich wnioski posłużyły modyfikacji wstępnej wersji listy kluczowych specjalizacji innowacyjnych i powiązań.

2.1. DESK RESEARCH

Analiza źródeł zastanych objęła opracowania wskazane przez Urząd Marszałkowski oraz pozycje dodatkowe, mające zdaniem autorów badania istotne znaczenie dla osiągnięcia postawionych celów.

Analizowane opracowania należały do następujących grup:

- opracowania odnoszące się bezpośrednio do województwa świętokrzyskiego,
- dokumenty strategiczne województwa świętokrzyskiego,
- regionalne strategie innowacji wybranych sąsiednich województw,
- dokumenty strategiczne wyższego rzędu.

Każde z opracowań mające charakter analizy dotyczącej bezpośrednio województwa świętokrzyskiego przeanalizowano według zestandaryzowanego schematu (karty), który pozwolił na uporządkowanie i zachowanie kontroli nad procesem analitycznym (patrz załącznik).

Podstawowym źródłem informacji były w tym przypadku raporty wykonane w ramach dwóch projektów: *Foresight – Priorytetowe technologie dla zrównoważonego rozwoju województwa świętokrzyskiego* oraz *Perspektywy RSI Świętokrzyskie (I i II etap badań)*.

Dokumenty o charakterze strategicznym i operacyjnym na szczeblu regionalnym oraz ponadregionalnym i międzynarodowym analizowano natomiast według odrębnego schematu (patrz załącznik). Poddanie analizie dokumentów planistycznych (strategicznym i operacyjnym) pozwoliło na zidentyfikowanie możliwości rozwojowych wyróżnionych branż kluczowych w województwie świętokrzyskim, szczególnie w kontekście planowanych obszarów wsparcia.

Najważniejszym celem tej części prac była weryfikacja większości działań diagnostycznych, strategicznych i operacyjnych, w których podejmowano próby identyfikacji branż lub kierunków rozwoju najważniejszych dla województwa świętokrzyskiego. Rezultatem podjętego działania jest syntetyczne ujęcie treści zawartych w przeanalizowanych, bardzo obszernych opracowaniach oraz wykazanie wspólnego mianownika w wynikach prac podejmowanych wcześniej przez innych autorów.

2.2. WYWIADY

Badanie ankietowe z przedstawicielami kluczowych instytucji województwa miało na celu określenie kierunków rozwoju gospodarczego województwa świętokrzyskiego. Stanowiło uzupełnienie rezultatów analizy *desk research*, bazując jednocześnie na jej wynikach.

W badaniu wykorzystano technikę wywiadów telefonicznych wspomaganych komputerowo (CATI). Ze względu na trudności w realizacji badania metodę uzupełniającą stanowiła ankieta elektroniczna. Było to podyktowane ograniczonym czasem realizacji badania oraz możliwymi trudnościami w dotarciu do respondenta innymi metodami.

Badanie przeprowadzono na próbie 56 przedstawicieli organizacji i podmiotów z terenu województwa świętokrzyskiego. Szczegółowy opis sposobu wyboru próby badawczej prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Próba badawcza w wywiadach telefonicznych.

Reprezentowane środowisko	Liczba wywiadów	Przesłanki wyboru respondentów	Źródło informacji o potencjalnych respondentach
instytucje otoczenia biznesu	25	<ul style="list-style-type: none"> • regionalny lub subregionalny zakres oddziaływania • nastawienie na wspieranie innowacji 	<ul style="list-style-type: none"> • Dane Urzędu Marszałkowskiego • Raport „Analiza potencjału instytucji otoczenia biznesu w województwie świętokrzyskim i możliwości ich zaangażowania w proces tworzenia partnerstwa regionalnego na rzecz rozwoju konkurencyjności i innowacji w województwie świętokrzyskim” • http://pio.wrota-swietokrzyskie.pl
uczelnie regionalne	5	<ul style="list-style-type: none"> • profil uczelni (techniczne lub ekonomiczne) 	<ul style="list-style-type: none"> • Dane Urzędu Marszałkowskiego • Raport „Analiza potencjału instytucji otoczenia biznesu w województwie świętokrzyskim i możliwości ich zaangażowania w proces tworzenia partnerstwa regionalnego na rzecz rozwoju konkurencyjności i innowacji w województwie świętokrzyskim”
urzędy administracji samorządowej	7	<ul style="list-style-type: none"> • znaczenie dla regionalnej gospodarki – Kielce, gminy miejskie oraz inne wybrane gminy 	<ul style="list-style-type: none"> • Bank Danych Regionalnych GUS
przedsiębiorstwa	19	<ul style="list-style-type: none"> • wiodące przedsiębiorstwa w regionie • przedsiębiorstwa reprezentujące wstępnie zidentyfikowane branże kluczowe 	<ul style="list-style-type: none"> • http://pio.wrota-swietokrzyskie.pl • Raport „Wyniki badań gmin regionu świętokrzyskiego” • Dane Urzędu Marszałkowskiego

Dobór potencjalnych respondentów miał charakter celowy, co zapewniło relatywnie wysoką jakość uzyskanych wyników. Jest to bardzo ważne wobec konieczności pozyskania opinii dotyczących szczegółowych kwestii związanych rozwojem gospodarczym województwa – identyfikacją branż kluczowych oraz powiązań między branżami, z naciskiem na ich potencjał innowacyjny.

Na potrzeby badania wykorzystano szeroką listę branż zidentyfikowanych jako istotne na etapie analizy *desk research*¹.

¹ Bazę stanowiły wyniki tzw. drugiej ankiety zrealizowanej w ramach projektu *Foresight*, tzn. lista branż uznana za kluczowe – posiadające największe szanse na rozwój technologiczny przy wykorzystaniu zasobów regionu. Jednocześnie branże te wpisują się w branże wyróżnione w ramach analizy *desk research* pozostałych opracowań.

2.3. WARSZTATY

Warsztaty stanowiły trzeci etap badań i odbyły się w dniach 9-10 grudnia 2010 roku w Starachowicach oraz 12 stycznia 2011 roku w Kielcach. Miały na celu weryfikację obrazu zarysowanego na podstawie analizy *desk research* oraz wywiadów CATI. Uczestnikami warsztatów byli przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego oraz przedstawiciele innych instytucji (patrz załącznik nr 1).

Zarówno pierwsze, jak i drugie warsztaty składały się z dwóch podstawowych części, tj.:

- prezentacji wyników uzyskanych na wcześniejszych etapach realizacji projektu;
- dyskusji.

Wyniki warsztatów posłużyły wypracowaniu ostatecznej listy innowacyjnych specjalizacji.

2.4. SCHEMAT BADANIA I REKOMENDACJE DLA DALSZEGO PROCESU BADAWCZEGO

Dotychczasowy proces badawczy doprowadził do zawężenia bardzo szerokiego katalogu branż do zaledwie kilku najważniejszych specjalizacji regionalnych. Pozwolił również na zarysowanie powiązań zarówno pomiędzy tymi wybranymi, a tymi które nie zostały wybrane, ale niewątpliwie również stanowią o sukcesie rozwojowym województwa (rys. 1).

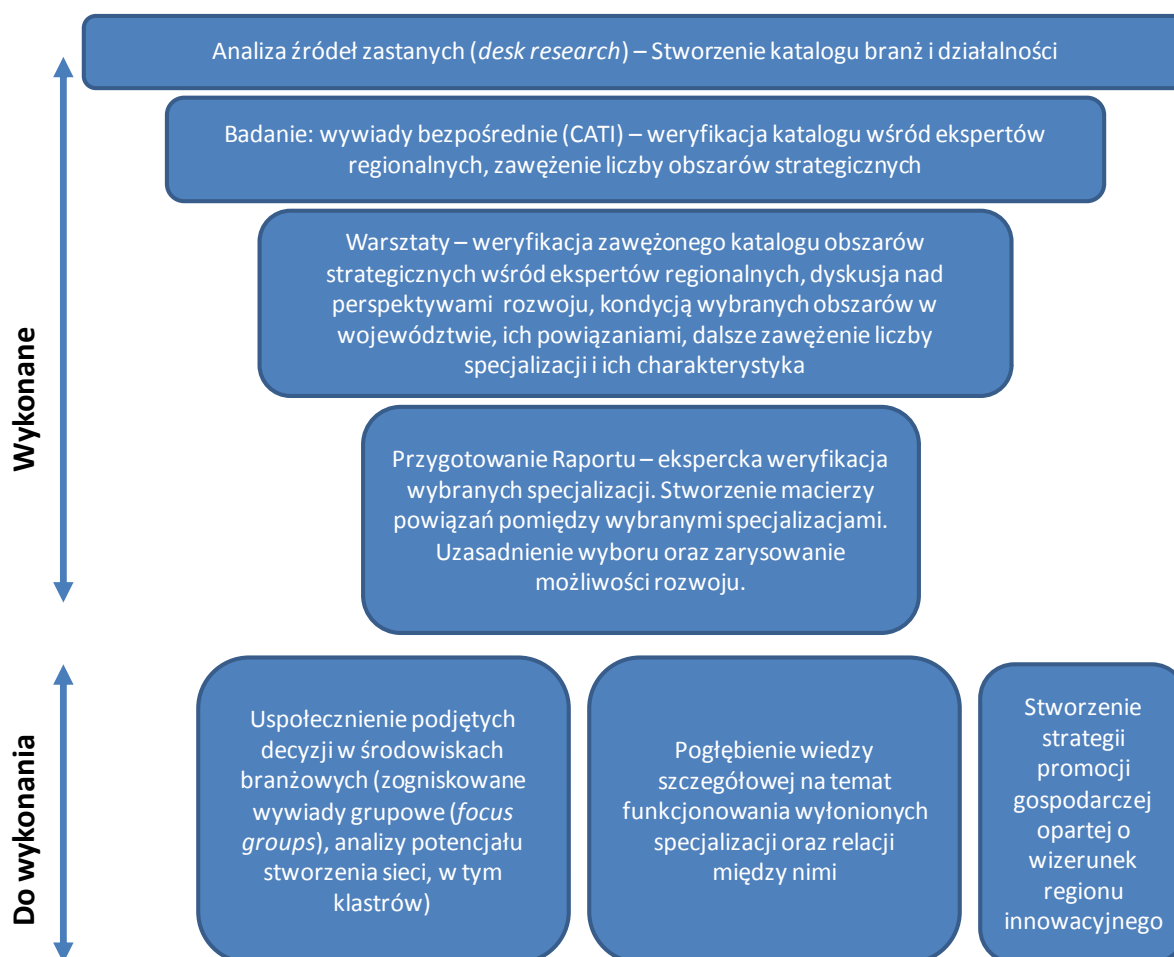
Niezbędną kontynuacją dotychczas wykonanej pracy jest upowszechnienie wyników tego badania w środowiskach branżowych. Chodzi o podjęcie szerokich działań uspołeczniających wśród dużych i małych organizacji świadczących o potencjale wybranych specjalizacji. O sukcesie tego typu działań decyduje podjęcie szeregu inicjatyw skierowanych bezpośrednio do przedsiębiorców, organizacji otoczenia biznesu i organizacji nauki. Konieczne jest nawiązanie z nimi relacji służących budowaniu trwałych kanałów przepływu informacji pomiędzy administracją a sferą nauki i biznesu.

Tego typu działania powinny być poprzedzone analizami potencjału dla budowania sieci w tych obszarach (analiza potencjału organizacyjnego, powiązań pomiędzy organizacjami i postaw reprezentowanych wobec współpracy z określonymi środowiskami). Następnym krokiem powinny być moderowane spotkania wybranych organizacji trzech środowisk (administracja, biznes, nauka), które powinny z biegiem czasu przekształcić się w zinstytucjonalizowane formy współpracy.

Istotne, z punktu widzenia funkcjonowania przyszłej współpracy, jest zdiagnozowanie relacji między wyłonionymi specjalizacjami. W tym celu należy przeprowadzić dodatkowe analizy, tym razem ograniczone do kilku kluczowych zagadnień dotyczących specjalizacji regionu.

Pożądanym jest również wsparcie działań podejmowanych wewnątrz województwa przez ukierunkowane działania na zewnątrz – wspólna promocja administracji, biznesu i nauki. Promocja gospodarcza powinna również zostać zaplanowana na podstawie szczegółowo przeprowadzonej diagnozy oraz prowadzona według wypracowanej strategii, opierającej się o ideę regionu innowacyjnego..

Rysunek 1. Schemat procesu badawczego

3. WYNIKI BADAŃ

3.1. WYNIKI ANALIZY *DESK RESEARCH*

Analiza *desk research* pozwoliła na wytypowanie kluczowych branż w regionie na dwóch poziomach:

- ogólnym – na tym poziomie bazowała większość analizowanych opracowań,
- szczegółowym – na tym poziomie operowały przede wszystkim raporty związane z projektem *Foresight*, w ramach którego prowadzono badania na poziomie podklas Polskiej Klasyfikacji Działalności.

W ujęciu ogólnym najczęściej wymienianymi branżami jako ważne w gospodarce regionu były **szeroko rozumiane budownictwo** oraz **odlewnictwo metali**, a także **produkcja spożywcza i działalność targowo-wystawiennicza**.

Szczegółowe badania przeprowadzone w ramach projektu *Foresight* pozwoliły na wskazanie opinii respondentów w zakresie branż ważnych ekonomicznie, społecznie i dla środowiska, zarówno w odbiorze społecznym, jak i ekspertów.

Tabela 2. Podsumowanie wyników badania *Forseight*. Wskazania ekspertów.

Najwyżej cenione	Posiadające naukowo-badawcze i technologiczne szanse rozwojowe	Posiadające największe szanse wdrożeniowe	Posiadające szanse na rozwój technologiczny przy wykorzystaniu zasobów regionu
produkcja napojów	produkcja napojów	produkcja napojów	
przetwarzanie odpadów niemetalowych oraz odnawialne źródła energii	przetwarzanie odpadów niemetalowych oraz odnawialne źródła energii,	przetwarzanie odpadów niemetalowych oraz odnawialne źródła energii,	
działalność badawczo-rozwojowa		działalność badawczo-rozwojowa	
wytwarzanie energii elektrycznej			
produkcja sprzętu gospodarstwa domowego, gdzie indziej nie sklasyfikowana	produkcja sprzętu gospodarstwa domowego, gdzie indziej nie sklasyfikowana	produkcja sprzętu gospodarstwa domowego, gdzie indziej nie sklasyfikowana	

	odlewnictwo staliwa		
	sprzedaż detaliczną mebli, wyposażenia biurowego, komputerów oraz sprzętu telekomunikacyjnego		
		konserwacja i naprawa maszyn biurowych, księgujących i sprzętu komputerowego	
			produkcja cementu, wapna i gipsu
			wydobywanie skał wapiennych, gipsu i kredy
			przetwórstwo owoców i warzyw
			wytwarzanie energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii
			produkcja płytek ceramicznych, budownictwo ogólne i inżynieria lądowa
			działalność w zakresie oprogramowania
			gospodarowanie odpadami
			wykonywanie robót budowlanych wykończeniowych
			produkcja gipsowych wyrobów dla budownictwa
			wykonywanie robót budowlanych drogowych

Najbardziej odróżniają się branże, które zdaniem ekspertów mają szansę na rozwój technologiczny w oparciu o zasoby wewnętrzne województwa. Tak więc, wytypowany katalog branż musi uwzględniać zarówno branże wymienione w pierwszych trzech kategoriach – najważniejsze, posiadające szansę na

rozwój technologiczny oraz szanse wdrożeniowe – z tymi wymienionymi jako branże, które mogą rozwinąć się technologicznie w oparciu o posiadane regionalnie zasoby.

Ponadto, w województwie wypracowano listę 20 technologii/ procesów wspierających rozwój regionu w określonych kierunkach². Należą do nich:

- bezwzględna ochrona zasobów czystej, pitnej wody z ujęć kieleckich oraz zachowanie czystości środowiska naturalnego w województwie;
- sortowanie odpadów i produkcja opakowań biodegralnych;
- elastyczne i dostosowane do potrzeb pracodawców (ryнку) kształcenie na wszystkich poziomach. Stworzenie efektywnego sprzężenia zwrotnego nauki z przemysłem, rynkiem pracy, samorządami;
- specjalistyczne usługi medyczne (lecznictwo, rehabilitacja, usługi sanatoryjne, opieka geriatryczna i hospicyjna) z wykorzystaniem zasobów naturalnych, zaplecza medycznego oraz kadry personelu medycznego;
- budownictwo energooszczędne, w tym technologie materiałów kompozytowych, wykorzystujące alternatywne źródła energii oraz budownictwo inteligentne;
- wykorzystanie alternatywnych źródeł energii na bazie biomasy;
- lokalne surowce naturalne i odpady mineralne będą wykorzystywane do produkcji wysokoprzetworzonych wyrobów budowlanych (mączki, kleje, masy mineralno-asfaltowe, pianki i pręty szklane, laminaty) i innych wyrobów bazujących na surowcach mineralnych.
- rozwój sieci firm oferujących usługi związane z działalnością Targów Kielce i wszelką działalnością okołotargową (klaster targowy);
- rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych w gospodarstwach o profilu ekoagroturystycznym;
- zarządzanie energią na poziomie gminy, monitorowanie i racjonalizacja zużycia energii na użytek różnych odbiorców;
- produkcja, przetwórstwo i dystrybucja żywności ekologicznej i innych ekologicznych produktów rolnych i hodowlanych;

² Wybór 20 technologii/ procesów wspierających rozwój regionu był procesem złożonym. Obejmował kilku etapów, w tym wybór kluczowych branż (na podstawie dwóch badań ankietowych) oraz wybór kluczowych obszarów badawczych w ramach, których pracowały złożone z ekspertów grupy panelowe.

- zintegrowany system zarządzania produkcją, jakością i środowiskiem w przedsiębiorstwach oraz monitorowanie tych procesów w regionie;
- gospodarstwa wysokotowarowe produkujące żywność (warzywa), oparte na technologiach zrównoważonego podejścia do metod i środków produkcji;
- rozwój specjalistycznych produktów turystycznych (np. powstanie parków tematycznych) wykorzystujących potencjał kulturowy i przyrodniczy regionu;
- powszechne wykorzystanie energii słonecznej na użytek gospodarstw domowych;
- notyfikacja i certyfikacja laboratoriów dla pełnienia roli ośrodków certyfikujących i wydających homologację dla produktów powstających w regionie;
- rozwój usług outsourcingowych i telepracy;
- ośrodki naukowe i badawczo-rozwojowe ukierunkowują się i specjalizują w zakresie technologii przyszłości stosownie do wiodących w regionie działów gospodarki: budownictwa, metalurgii i odlewnictwa, rolnictwa, usług wystawienniczych, targowych i logistycznych, turystyki;
- budownictwo jednopokoleniowe oraz stworzenie regionalnego stylu w architekturze;
- rozwój nowoczesnych technologii metalurgii i odlewnictwa ze szczególnym uwzględnieniem technologii *rapidprototyping*.

Listy branż typowanych przez ekspertów na tym etapie badania zostały uogólnione do sekcji działalności gospodarczej, a czasem nawet do kategorii jeszcze bardziej przekrojowych. Bardzo ważnym elementem analizy były przedstawione powyżej technologie/procesy, gdyż przy ich typowaniu uwzględniano specyfikę regionu. Pozwoliły nam one na grupowanie wymienianych branż, na podstawie tych zabiegów wytypowaliśmy: **usługi medyczne, budownictwo wraz z wyrobami budowlanymi, działalność targowo-wystawienniczą, rolnictwo, turystykę oraz metalurgię i odlewnictwo.**

Usługi medyczne rozumiemy przez pryzmat całej sekcji Q (opieka zdrowotna i pomoc społeczna), która niezbyt często pojawiała się przy enumeracji branż, ale w ramach procesów/technologii wspierających rozwój regionu pojawiają się takie, które skłaniają do wyodrębnienia tej sekcji.

Szczególnie w kontekście ogólnoeuropejskich trendów, takich jak starzejące się społeczeństwo, rozwój biotechnologii, czy trudność w zaspokajaniu pojawiających się wciąż nowych potrzeb z szeroko rozumianego zakresu dbałości o kondycję fizyczną.

Budownictwo i wyroby budowlane – to sekcja (F) pojawiająca się przez dział – roboty budowlane specjalistyczne (prace wykończeniowe), ale w procesach/technologiach wspomagających wymieniane było również wznoszenie budynków. Jest to sekcja dość często wskazywana w większości analizowanych przez nas dokumentów. Do tej kategorii zaliczamy również dział sekcji C (produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych) związany z produkcją ceramiczną, wapna i gipsu.

Działalność targowo-wystawiennicza pojawia się jako działalność wspomagająca rozwój w województwie. To działalność, która mieści się w dziale – działalność związana z administracyjną obsługą biur i pozostałą działalnością wspomagającą prowadzenie działalności gospodarczej. W tym dziale znajduje się różnego rodzaju aktywność, którą ogólnie można nazwać usługami na rzecz przedsiębiorców – jedna z najczęściej przywoływanych i analizowanych aktywności w kontekście globalizującej się gospodarki.

Rolnictwo (sekcja A) pojawiło się w naszym zestawieniu ze względu na jego horyzontalny charakter w stosunku do innych wymienianych branż – energii ze źródeł odnawialnych (biomasa), turystyki (agroturystyka), produkcji zdrowej żywności (przetwórstwo warzyw, produkcja soków). A nawet w pewnym sensie usług medycznych, gdyż rozwój rolnictwa może być elementem budowania wizerunku regionu, jako czystego ekologicznie i o wysokiej jakości życia.

Turystyka (łącząca ze sobą działy z sekcji R, N i I) – jako element łączący rolnictwo, a raczej wielofunkcyjny rozwój wsi, usługi medyczne przez pryzmat turystyki uzdrowiskowej oraz działalność targowo-wystawienniczą, przez pryzmat turystyki biznesowej.

Metalurgia i odlewnictwo – wśród branż pojawiły się takie działy jak produkcja metali i produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń. Złączyliśmy je w opisywaną tu kategorię.

Jednocześnie zauważalne jest kładzenie nacisku na zrównoważony rozwój, ekologię, racjonalne wykorzystanie zasobów (w tym odnawialnych źródeł energii), jak również jakość i zaawansowanie oferowanych produktów.

Wskazanie branż charakteryzujących się największą innowacyjnością, czy też potencjałem innowacyjnym na podstawie zastanych opracowań okazało się zadaniem niezmiernie trudnym, ze względu na braki odpowiednich danych.

Infrastruktura badawcza jest najlepiej oceniana w przypadku budownictwa – połowa respondentów ocenia ją dobrze lub bardzo dobrze. W przetwórstwie przemysłowym oraz informatyce i działalności badawczo-rozwojowej już tylko co czwarty respondent postrzega pozytywnie zaplecze. Najślabiej w tym zakresie oceniane jest górnictwo.

3.2. WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO

Respondenci mieli możliwość dokonania łącznie 156 wskazań najbardziej innowacyjnych branż (z listy zidentyfikowanych na etapie analizy *desk research* 20 branż). W rzeczywistości dokonali 127 wskazań, wykorzystując tym samym 81% możliwości. Nie wszyscy respondenci dostrzegali zatem wśród wyróżnionych 20 branż te **charakteryzujące się największą innowacyjnością**.

Do najczęściej wymienianych przez respondentów branż należą:

- **produkcja cementu, wapna i gipsu (15% wskazań),**
- **budownictwo – wznoszenie budynków i budowli (10%),**
- **produkcja płytek ceramicznych (10%),**
- **wykonywanie robót budowlanych drogowych (7%),**
- **działalność w zakresie oprogramowania (7%),**
- **odnawialne źródła energii (7%),**
- **produkcja szkła i wyrobów ze szkła (5%),**
- **przetwórstwo owoców i warzyw (5%).**

Wszystkie spośród wyróżnionych 20 branż zostały choć raz wskazane przez uczestników badania. Uwagę należy jednocześnie zwrócić na różnice występujące we wskazaniach poszczególnych grup respondentów. **Przedstawiciele środowiska biznesowego wskazywali najczęściej szeroko rozumiany sektor budowlany** – firmy najczęściej wskazywały na budownictwo (wznoszenie budynków i budowli), a instytucje otoczenia biznesu na produkcję cementu, gipsu i wapna³. Natomiast **przedstawiciele samorządów terytorialnych głównie wskazywali na odnawialne źródła energii i działalność w zakresie oprogramowania**, a **przedstawiciele uczelni wyższych na działalność badawczo-rozwojową w dziedzinie nauk przyrodniczych i technicznych**.

³ O ile w przypadku firm wynik można wiązać ze skrzywieniem próby badawczej na rzecz branż związanych z szerokokorozumianym budownictwem, to w przypadku instytucji otoczenia biznesu próba badawcza jest reprezentatywna.

Za branżę o największym potencjale na rozwój oparty na innowacjach w przyszłości uznano branżę odnawialnych źródeł energii – ¼ wskazań. W dalszej kolejności wymieniane były: **budownictwo** – wznoszenie budynków i budowli (4 na 37 wskazań), **odlewnictwo metali**, **wykonywanie robót budowlanych drogowych** oraz **gospodarowanie odpadami** (po 3 wskazania). Należy jednocześnie zauważyć, że 38% respondentów nie wskazało żadnej branży.

Natomiast wśród branż spoza listy, charakteryzującej się potencjałem rozwojowym, respondenci najczęściej wskazywali branżę **targowo-wystawienniczą** – 1/3 uzyskanych wskazań. W dalszej kolejności były to **usługi zdrowotne**, w tym diagnostyka, jak i uzdrowiska (9 z 37 wskazań). Więcej niż jedno wskazanie uzyskała także turystyka wiejska, energetyka oraz produkcja mebli.

3.3. WYNIKI WARSZTATÓW

3.3.1. WARSZTATY I

W dniach 9-10 grudnia w Starachowicach zorganizowane zostało spotkanie warsztatowe z przedstawicielami instytucji i podmiotów z województwa świętokrzyskiego służące wypracowaniu kluczowych kierunków rozwoju regionu⁴. Wśród osób biorących udział w spotkaniu znaleźli się przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, instytucji otoczenia biznesu oraz samorządu gospodarczego.

Dyskusja nad kluczowymi kierunkami rozwoju województwa świętokrzyskiego poprzedzona była prezentacją dotychczasowych wyników prac autorów badania (wyników analizy *desk research* oraz wstępnych wyników przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami instytucji i podmiotów z województwa świętokrzyskiego).

W ramach przeprowadzonych warsztatów wypracowana została lista pięciu kluczowych kierunków rozwoju województwa świętokrzyskiego. Warto w tym miejscu wyraźnie określić, jakie główne założenia przyświecały osobom uczestniczącym w spotkaniu i co stanowiło temat wstępnych rozważań:

⁴ Pierwszego dnia w warsztatach uczestniczyły 22 osoby, natomiast drugiego dnia – 24 osoby.

- **Sposób rozumienia pojęcia „innowacyjna specjalizacja”.** W ramach przeprowadzanych warsztatów uczestnicy zaproponowali odejście od klasycznego podziału na branże i działy gospodarki na rzecz podejścia horyzontalnego, akcentującego nie same branże, ale obszary tematyczne przebiegające „w poprzek” różnych działów gospodarki. Zgodnie z takim założeniem wskazywane są pewne ogólne obszary tematyczne kluczowe dla innowacyjnego rozwoju województwa świętokrzyskiego oraz bardziej szczegółowe branże objęte przez tak określony obszar tematyczny.
- **Zasięg oddziaływania.** Przedmiotem rozważań powinny stać się jedynie działania, na które w sposób bezpośredni lub pośredni możemy wpływać w ramach realizacji polityki innowacyjnego rozwoju województwa.
- **„Pakiet obowiązkowy” a innowacyjna specjalizacja.** W ramach prowadzonych dyskusji istotnym zagadnieniem było rozróżnienie dwóch rodzajów potencjalnych kierunków podejmowanych działań. Pierwszym z nich były te inicjatywy, których realizacja jest konieczna i niezbędna do podejmowania działań w zakresie innowacyjnych kierunków kluczowych. Do tych „rdzeni”, „precondition” wszelkiej działalności należą działania podejmowane w ramach rozwoju społeczeństwa informacyjnego, rozumianego jako: działania w zakresie edukacji (umiejętność korzystania ze źródeł informacji), działania w zakresie rozwoju infrastruktury teleinformatycznej („dostęp do Internetu dobrem podstawowym niczym dostęp do wody”) oraz działania w zakresie kształcenia kadr, tworzenie narzędzi współpracy między uczelnią, biznesem i administracją. Ponadto silnie akcentowana była konieczność intensyfikacji działań związanych z infrastrukturą transportową i zwiększaniem dostępności komunikacyjnej województwa (w szczególności budowa lotniska).

W ramach warsztatów wyłonionych zostało pięć kluczowych specjalizacji dla rozwoju województwa świętokrzyskiego: **efektywne wykorzystywanie energii, life-science, oferta targowo-wystawiennicza, transfer wiedzy oraz wzornictwo.**

3.3.2. WARSZTATY II

Drugie warsztaty odbyły się 12 stycznia 2011 r. w Kielcach. Wśród 15 osób biorących udział w spotkaniu znaleźli się przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, instytucji

otoczenia biznesu oraz samorządu gospodarczego. Na uwagę zasługuje brak przedstawiciela Politechniki Świętokrzyskiej.

Uczestnicy warsztatów pracowali na bazie ustaleń z poprzedniego spotkania. Jednocześnie mieli możliwość uzupełnienia wskazanych obszarów o kolejne. Propozycje uzupełnienia o szeroko rozumianą branżę budowlaną oraz metalową ostatecznie zostały odrzucone, mimo znacznego udziału w gospodarce województwa i tradycji regionu.

Ustalono, że wyłaniające się kluczowe specjalizacje należy podzielić na wertykalne oraz horyzontalne. Wertykalne mają charakter branżowy, natomiast horyzontalne są ważne dla każdego z kierunków wertykalnych, jak i całej gospodarki regionu, stanowiąc ich warunki brzegowe rozwoju oraz jednocześnie wyróżnik w skali Polski. Do specjalizacji **horyzontalnych** zaliczono:

- **transfer wiedzy,**
- **wzornictwo.**

Za specjalizacje **wertykalne** uznano:

- **efektywne wykorzystanie energii** – Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny jako punkt centralny,
- **life-science** – turystyka medyczna jako punkt centralny,
- **ofertę targowo-kongresowa** – Grono Targi Kielce jako punkt centralny.

Kwestią problematyczną okazało się doprecyzowanie w niektórych przypadkach nazw poszczególnych specjalizacji. „Transfer wiedzy” według uczestników powinien być również rozumiany jako świadczenie wyspecjalizowanych usług doradczych dla biznesu przez firmy prywatne. Termin „life-science” uznano natomiast za zbyt szeroki. Zasugerowano koncentrację na świadczeniu usług medycznych w powiązaniu z turystyką.

Na warsztatach ustalono ponadto, że będą organizowane kolejne spotkania – w ramach poszczególnych wyznaczonych specjalizacji. Powinni w nich uczestniczyć przedstawiciele IOB zainteresowane danymi branżami, samorząd, firmy reprezentujące branże.

4. WNIOSKI

W wyniku przeprowadzonego procesu badawczego oraz dyskusji eksperckich wyróżniono trzy kierunki specjalizacji innowacyjnej. Obszary specjalizacji opierają się o branże, które są już rozwinięte w województwie lub posiadają duży potencjał do rozwoju w najbliższych latach. Do wyróżnionych specjalizacji należą:

- **efektywne wykorzystanie energii,**
- **turystyka medyczna,**
- **branża targowo-kongresowa.**

Ponadto wskazano dwie specjalizacje o charakterze horyzontalnym. Ich rozwój pełni ważną rolę w podnoszeniu konkurencyjności całej gospodarki regionu, w tym wyróżnionych specjalizacji innowacyjnych. Należą do nich:

- **transfer wiedzy,**
- **wzornictwo.**

Rozwój wyróżnionych kierunków, jak i całej gospodarki województwa, wymaga podejmowania poza tym działań również w innych sferach, szczególnie w zakresie:

- **edukacji,**
- **społeczeństwa informacyjnego,**
- **dostępności komunikacyjnej.**

Poniżej prezentowane są najważniejsze zagadnienia dotyczące każdej z wyłonionych specjalizacji. Powinny one stanowić podstawę do dalszych analiz oraz tworzenia instrumentów wsparcia. W tabelach 3-5 zawarto informację o potencjalnych oddziaływaniach specjalizacji innowacyjnej na różnorodne branże, które ją budują. Z punktu widzenia innowacji oraz kooperacji, ważne wydawały się: łańcuch dostaw, wspólne metody działania, komplementarność, związki lokalizacyjne oraz związki w dziale gospodarki. Ze względu na ograniczony zakres badania, wskazane wydaje się pogłębienie tej wiedzy, w szczególności w obszarach, które na dzień dzisiejszy dziś są trudne do oceny (puste miejsca w tabeli). Jednak ostateczna decyzja powinna zapaść w wyniku dyskusji z przedstawicielami wybranych specjalizacji.

Efektywne wykorzystanie energii (EWE) – obszar tematyczny „efektywne wykorzystanie energii” został wskazany jako kluczowy kierunek rozwoju województwa świętokrzyskiego z co najmniej kilku powodów:

- wpisuje się w ogólnoeuropejskie tendencje zrównoważonego rozwoju i zgodnie z jednym z przewodnich projektów Komisji Europejskiej „Europa efektywnie korzystająca z zasobów” jego rozwój prowadzić ma do przejścia na gospodarkę niskoemisyjną, większego wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz propagowania efektywności energetycznej⁵;
- jego rozwój jest niezbędny dla zachowania bezpieczeństwa województwa oraz zapobiegania ogromnym stratom energii (powodowanym głównie przez nieefektywny przesył energii w związku ze starą infrastrukturą przesyłu);
- istniejący potencjał w województwie, zarówno w zakresie zasobów energii odnawialnej (dotychczasowy niski stopień ich wykorzystania), jak i potencjału naukowo-badawczego (działalność **Świętokrzyskiego Centrum Innowacji i Transferu Technologii, Politechniki Świętokrzyskiej**, perspektywa budowy laboratorium badawczego) w połączeniu z dotychczasową działalnością zakładów (np. Elektrowni Połaniec) stwarza możliwości dynamicznego rozwoju tego obszaru oraz zainicjowania pozytywnych zmian w branżach powiązanych.

EWE wiąże ze sobą liczne branże (tabela 3 i rys. 2). Rozwój tego obszaru może zatem wpłynąć na zwiększenie efektywności wykorzystania energii w regionie, ale i podniesienie konkurencyjności produktów i świadczonych usług wytwarzanych przez regionalne firmy. Co jest szczególnie istotne, różne branże tworzące tę specjalizację z jednej strony są komplementarne wobec siebie, z drugiej zaś specjalizacja EWE stanowi potencjał wzmocnienia łańcucha dostaw tych branż. Część z nich (np. rolnictwo energetyczne) wykazuje duże uzależnienie od warunków lokalizacyjnych, ale większość – co należy uznać za zaletę – może rozwijać się w sposób mniej ograniczany przez uwarunkowania lokalizacyjne. Zdecydowana większość wymienionych w tabeli 3 branż wykazuje związki w dziale gospodarki – ich wzrost przekłada się na siłę dobrze zdefiniowanego sektora.

Szczególne miejsce w EWE zajmuje **wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych**, które charakteryzuje się w regionie dużym potencjałem rozwojowym. Wykorzystanie **rolnictwa** dla produkcji biomasy oraz produkcja urządzeń do jej przetwarzania (kotłów) jest już zauważalnym

⁵ Por. *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji Europejskiej, 3.3.2010, Bruksela.

procesem w województwie. Należy ponadto zwrócić uwagę na możliwości zastosowania technologii EWE w szeroko rozumianym **budownictwie**, odgrywającym znaczną rolę w gospodarce regionu i będącym jednocześnie gałęzią gospodarki kojarzoną powszechnie z województwem świętokrzyskim. Problematyka efektywnego wykorzystania energii będzie odgrywała tu rolę zarówno na etapie projektowania budynków, jak i ich wykonywania, co pociąga za sobą konieczność wykorzystywania odpowiednich materiałów budowlanych (np. do ocieplania budynków) czy wyposażania w instalacje grzewcze (np. kolektory słoneczne czy kotły na biomase). **Budownictwo pasywne** w tym przypadku może być uznane za modelowe rozwiązanie.

Tabela 3. Potencjał rozwojowy różnych branż w kontekście specjalizacji „efektywne wykorzystanie energii” i powiązania z innymi branżami

Branża	Efektywne wykorzystanie energii				
	Łańcuch dostaw	Związki w zakresie narzędzi i metod działania	Komplementarność	Związki lokalizacyjne	Związki w dziale gospodarki
Gospodarowanie odpadami	X		X	X	X
Produkcja opakowań	X		X		X
Rolnictwo energetyczne	X		X	X	X
Produkcja materiałów budowlanych	X		X		X
Produkcja urządzeń i infrastruktury do OZE	X		X		X
Usługi instalacji i konserwacji urządzeń OZE	X		X		X
Energetyka	X	X	X	X	X
Budownictwo	X		X	X	
Usługi reklamowe i promocyjne			X		
Usługi szkoleniowe			X		
Usługi doradcze			X		
Działalność B+R	X				

X – oznacza potencjalne oddziaływanie pozytywne specjalizacji EWE na daną branżę.

Ważnym zagadnieniem w obszarze EWE jest również odpowiednie **gospodarowanie odpadami**, m.in. w celu wytwarzania energii. Istotną rolę odgrywała zatem produkcja opakowań poddających się recyklingowi. Za ogniwo centralne o charakterze instytucjonalnym w wyróżnionym obszarze można uznać **Świętokrzysko-Podkarpacki Klaster Energetyczny**⁶. Ważnym ogniwem rozwoju specjalizacji w zakresie EWE będzie również **Podkarpacko-Świętokrzyski Klaster Budowlany**

⁶ Należy mieć na uwadze, że nie jest to klaster w tradycyjnym znaczeniu. Połowa należących do niego podmiotów to samorządy terytorialne.

INNOWATOR. Natomiast w zakresie wsparcia badawczo-rozwojowego jest to **Politechnika Świętokrzyska** (Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska) oraz **Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy** (Wydział Matematyczno-Przyrodniczy). Dodatkowo wsparcie powinno zapewnić **Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii**.

Turystyka medyczna ma ugruntowaną pozycję w regionie dzięki rozwiniętej funkcji uzdrowiskowej w miejscowościach Busko-Zdrój i Solec-Zdrój. Rozwój tego obszaru jest możliwy również w oparciu o inne usługi medyczne, w tym diagnostyczne i lecznicze (tabela 4). Usługi stanowią rdzeń tej specjalizacji, a poszczególne rodzaje usług są zarówno komplementarne, jak i wykazują duży potencjał rozwoju łańcucha dostaw w wypadku rozwoju tego obszaru gospodarki regionu. Turystyka medyczna jest powiązana z wieloma innymi branżami, w tym z **wytwórcami materiałów i urządzeń** dla potrzeb szeroko rozumianych **usług medycznych** a także **SPA&Wellness**. Zapewnienie wysokiej jakości oferowanych procedur wiąże się poza tym z prowadzeniem działalności badawczo-rozwojowej, pozwalającej na wdrażanie nowych rozwiązań. Ponadto istotną rolę odgrywają tu usługi **noclegowe** i **gastronomiczne**, a także wszelkiego rodzaju **usługi fakultatywne**.

Swego rodzaju rozszerzeniem oferowanego produktu usług medycznych, stanowiąc jednocześnie wyróżnik regionu, może być **produkcja żywności ekologicznej**.

Wsparcie instytucjonalne dla rozwoju tego obszaru może pełnić **Klaster Medycyna Polska Południowy Wschód**. Funkcję uzupełniającą może natomiast pełnić **Klaster ogrodniczo-sadowniczy „Ekologiczna żywność”**. W zakresie badawczo-rozwojowym wsparcie powinny zapewniać następujące podmioty:

- Świętokrzyskie Centrum Onkologii,
- Wojewódzki Szpital Zespolony, a także
- szpitale uzdrowiskowe.

Dodatkowo rolę na tym polu mogą odgrywać: **Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii**, jak również **Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego**

(Wydział Nauk o Zdrowiu⁷) oraz **Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości** w Ostrowcu Świętokrzyskim (Wydział Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu⁸).

Tabela 4. Potencjał rozwojowy różnych branż w kontekście specjalizacji „turystyka medyczna” i powiązania z innymi branżami

Branża	Turystyka medyczna				
	Łańcuch dostaw	Związki w zakresie narzędzi i metod działania	Komplementarność	Związki lokalizacyjne	Związki w dziale gospodarki
Usługi uzdrowiskowe i rehabilitacyjne	X	X	X	X	X
Usługi diagnostyczno-lecznicze	X	X	X	X	X
Usługi SPA&Wellness	X	X	X		X
Usługi noclegowe	X		X	X	X
Usługi gastronomiczne	X		X	X	X
Usługi fakultatywne	X		X	X	X
Produkcja ekologicznej żywności	X		X	X	
Produkcja urządzeń i sprzętu medycznego i rehabilitacyjnego	X				
Turystyka	X	X	X	X	X
Usługi transportowe			X	X	
Usługi reklamowe i promocyjne			X		
Usługi szkoleniowe	X		X		
Usługi doradcze	X		X		
Działalność B+R	X				

X – oznacza potencjalne oddziaływanie pozytywne specjalizacji turystyka medyczna na daną branżę.

Branża targowo-kongresowa ma wyjątkowe znaczenie w skali kraju (ocenia się, że na Kielce przypada 25% polskiego rynku targowego). Naturalnym kierunkiem rozwoju tej specjalizacji powinno być wzmocnienie funkcji kongresowej. Branża targowa obecnie jest utożsamiana z jednym podmiotem – Targi Kielce. Dlatego też wszelkie działania powinny służyć rozwojowi specjalizacji poprzez rozszerzenie oferty i zapewnienie jak najwyższej jakości. Indywidualne traktowanie klientów może stanowić cechę wyróżniającą świadczone usługi na tle oferty głównego ośrodka targowego w Polsce – Poznania. Za kluczowe powiązane branże należy uznać tu **usługi noclegowe** i

⁷ W tym Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa, Instytut Fizjoterapii, Instytut Zdrowia Publicznego (www.ujk.edu.pl).

⁸ Prowadzący m.in. następujące kierunki studiów: zdrowie publiczne, fizjoterapia, pielęgniarstwo, wychowanie fizyczne, turystyka i rekreacja (www.wsbip.edu.pl).

gastronomiczne, a także wszelkiego rodzaju **usługi fakultatywne** (tabela 5 i wykres 2). Do tych ostatnich zaliczyć można m.in. usługi rozwijane w ramach **turystyki medycznej**, szczególnie z zakresu **SPA&Wellnes**. Rozwój specjalizacji targowo-kongresowej stwarza również możliwości rozwoju usług **brokerskich**, branży **reklamowej i promocyjnej**, a także **poligrafii**.

Rolę centralnego ogniwa instytucjonalnego może w tym obszarze pełnić **Grono Targowe Kielce**. Natomiast w zakresie transferu wiedzy należy wykorzystać potencjał **Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego (Instytut Zarządzania⁹)**.

Tabela 5. Potencjał rozwojowy różnych branż w kontekście specjalizacji targowo-kongresowej i powiązania z innymi branżami

Branża	Branża targowo-kongresowa				
	Łańcuch dostaw	Związki w zakresie narzędzi i metod działania	Komplementarność	Związki lokalizacyjne	Związki w dziale gospodarki
Usługi targowo-wystawiennicze	X	X	X	X	X
Usługi konferencyjno-kongresowe	X	X	X	X	X
Usługi noclegowe	X		X	X	
Usługi gastronomiczne	X		X	X	
Usługi SPA&Wellness	X		X	X	
Usługi brokerskie	X		X	X	
Usługi reklamowe i promocyjne	X		X		
Poligrafia	X		X		
Usługi szkoleniowe	X		X	X	
Usługi doradcze	X		X	X	

X – oznacza stwierdzone w trakcie badań związki.

Specjalizacja targowo-kongresowa może się przyczynić również pośrednio do podniesienia konkurencyjności gospodarki województwa. Organizowane imprezy, przyciągające przedstawicieli biznesu zarówno z kraju i zagranicy, umożliwiają bowiem:

- stymulowanie transferu wiedzy, technologii w regionie;
- promowanie podmiotów z regionu.

Szczególną rolę w tym zakresie pełni zatem jeden podmiot Targi Kielce, organizujący ponad 60 imprez rocznie (www.targikielce.pl).

⁹ Prowadzi specjalizację w zakresie marketingu i wystawiennictwa.

Specjalizacja w zakresie **transferu wiedzy** wymaga przede wszystkim udroźnienia głównych kanałów przepływu wiedzy w ramach trójkąta współpracy między administracją, gospodarką a sferą nauki, a także rozwoju systemu instytucji otoczenia biznesu. Do kluczowych instytucji, na których powinno się opierać rozwój tej specjalizacji należą:

- Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii,
- rozbudowujący się Kielecki Park Technologiczny,
- Specjalna Strefa Ekonomiczna,
- Politechnika Świętokrzyska oraz Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy,
- Świętokrzyskie Centrum Onkologiczne,
- Wojewódzki Szpital Zespolony,
- centra biznesu działające przy uczelniach, a także
- Targi Kielce.

Istotnym problemem w funkcjonowaniu systemu instytucjonalnego jest duży udział środków publicznych (zaburza konkurencję oraz nie wymusza działań rynkowych). Specjalizacja w zakresie transferu wiedzy wymaga wysokiej jakości usług szkoleniowych i doradczych, głównie w każdym z trzech obszarów specjalizacji wertykalnej. Ponadto bardzo istotnym zagadnieniem jest budowanie kultury współpracy.

Specjalizacja w zakresie **wzornictwa** również dotyczy w zasadniczy sposób trzech specjalizacji horyzontalnych (rys. 2). Wzornictwo obejmujące zarówno **wzornictwo odzieży i tkanin** oraz **wzornictwo ceramiczne**, jak i przemysły nowoczesne związane z **reklamą i promocją**.

Potencjał rozwojowy należy upatrywać w już istniejącym zapleczu oraz podejmowanych na bieżąco działaniach instytucjonalnych. W pierwszej kolejności należy wymienić Instytut Sztuk Pięknych w Kielcach z nowym kierunkiem nauczania – wzornictwem (w ramach studiów pierwszego stopnia) obejmującym *design*, komunikację wizualną oraz projektowanie produktu¹⁰, a także Zespół Państwowych Szkół Plastycznych w Kielcach. Konieczne jest podjęcie szeroko zakrojonych działań w

¹⁰ www.wpinoz.pu.kielce.pl.

zakresie edukacji plastycznej oraz artystycznej w celu kształtowania większej świadomości estetycznej w społeczeństwie.

Rozwój specjalizacji w zakresie wzornictwa pozwala „odnowić” siłę tradycyjnych branż, jak np. wzornictwo ceramiczne. Na uwagę zasługują instytucje promujące *design*, do których zaliczyć należy:

- ośrodek współczesnego wzornictwa **Design Centrum Kielce** (obejmujący działalność edukacyjno-kulturalną w zakresie współczesnej kultury użytkowej),
- **Studio Ceramiczne** (profesjonalna pracownia stanowiąca warsztat dla ceramików i artystów z polski i zagranicy)¹¹
- planowane **Laboratorium Design** w Kieleckim Parku Technologicznym, które zgodnie z założeniami rozwoju KPT w przyszłości będzie realizowało kompleksowy program wsparcia wzornictwa w regionie, łącząc sztukę z biznesem oraz projektantów z przedsiębiorcami¹².

Ze wzornictwem, oprócz wzornictwa ceramicznego, wiąże się także branża wzornictwa odzieży i tkanin, rozwijana w województwie między innymi dzięki inicjatywie **Międzynarodowych Konkursów dla Projektantów i Entuzjastów Mody OFF FASION** organizowanych od ośmiu lat.¹³ Znaczenie dla rozwoju wzornictwa w regionie może mieć także działalność **Muzeum Zabawy i Zabawek** w Kielcach i organizacja konkursów na projekty zabawek.

Rozwój specjalizacji powinien wpływać pozytywnie również na takie branże, jak: promocyjno-reklamowa (w tym produkcja druków reklamowych, banerów, ulotek, jak i tworzenie nowych produktów promocyjnych) oraz targowo-wystawiennicza.

Powiązania między wyznaczonymi kierunkami wertykalnymi (branżowymi) a horyzontalnymi prezentuje rys. 2.

¹¹ www.designcentrumkielce.com.

¹² Pawlik 2010.

¹³ www.najlepszeimprezy.eu

Rysunek 2. Kluczowe innowacyjne specjalizacje regionu – macierz instytucjonalno-branżowa

		Efektywne wykorzystanie energii	Turystyka medyczna	Branża targowo-kongresowa		
		GOSPODAROWANIE ODPADAMI PRODUKCJA OPAKOWAŃ ROLNICTWO PRODUKCJA URZĄDZEŃ I INFRASTRUKTURY OZE USŁUGI INSTALACJI I KONSERWACJI URZĄDZEŃ OZE PRODUKCJA MATERIAŁÓW BUDOWLANICH BUDOWNICTWO ENERGETYKA	USŁUGI UZDROWISKOWO-REHABILITACYJNE USŁUGI SPA&WELLNESS USŁUGI DIAGNOSTYCZNO-LECZNICZE USŁUGI GASTRONOMICZNE USŁUGI NOCLEGOWE USŁUGI KULTURY USŁUGI TURYSTYCZNE PRODUKCJA ŻYWNOŚCI EKOLOGICZNEJ USŁUGI TRANSPORTOWE	USŁUGI TARGOWO-WYSTAWIENNICZE USŁUGI GASTRONOMICZNE USŁUGI NOCLEGOWE POLIGRAFIA USŁUGI BROKERSKIE BPO USŁUGI SPA&WELLNESS USŁUGI TRANSPORTOWE		
		ŚWIĘTOKRZYSKO-PODKARPACKI KLASTER ENERGETYCZNY PODKARPACKO-ŚWIĘTOKRZYSKI KLASTER BUDOWALNY - INNOWATOR	KLASTER MEDYCYNA POLSKA	GRONO TARGOWE KIELCE		
Transfer wiedzy	INNE BRANŻE / PODMIOTY	USŁUGI SZKOLENIOWE USŁUGI DORADCZE	USŁUGI SZKOLENIOWE USŁUGI DORADCZE	USŁUGI SZKOLENIOWE USŁUGI DORADCZE	INNE BRANŻE / PODMIOTY	Transfer wiedzy
		POLITECHNIKA ŚWIĘTOKRZYSKA UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY ŚWIĘTOKRZYSKIE CENTRUM INNOWACJI I TRANSFERU TECHNOLOGII	ŚWIĘTOKRZYSKIE CENTRUM ONKOLOGICZNE WOJEWÓDZKI SZPITAL ZESPOLONY UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY ŚWIĘTOKRZYSKIE CENTRUM INNOWACJI I TRANSFERU TECHNOLOGII	TARGI KIELCE UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY		
Wzornictwo	INNE BRANŻE / PODMIOTY	BRANŻA ARCHITEKTONICZNA PRODUKCJA MATERIAŁÓW WYKOŃCZENIOWYCH USŁUGI REKLAMOWE I PROMOCYJNE	USŁUGI REKLAMOWE I PROMOCYJNE	USŁUGI REKLAMOWE I PROMOCYJNE PRODUKCJA MATERIAŁÓW WYSTAWIENNICZYCH	INNE BRANŻE / PODMIOTY	Wzornictwo
		UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY (INSTYTUT SZTUK PIĘKNYCH) LABDESIGN DESIGN CENTRUM KIELCE	UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY (INSTYTUT SZTUK PIĘKNYCH) LABDESIGN DESIGN CENTRUM KIELCE	UNIwersYTET HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY (INSTYTUT SZTUK PIĘKNYCH) LABDESIGN DESIGN CENTRUM KIELCE		
		Efektywne wykorzystanie energii	Turystyka medyczna	Branża targowo-kongresowa		

Zaprezentowane tu instytucje oraz branże stanowią bazę dalszego rozwoju specjalizacji regionalnej, tym bardziej, że niektóre z wymienionych to już dobrze rozwinięte klastry.

Z punktu widzenia stosowania instrumentów wspierania rozwoju innowacyjnej specjalizacji ważne są dwa zagadnienia:

- **węzły powiązań kooperacyjnych różnych branż i sektorów** – przykładowo takim węzłem jest Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy, czy Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii – m.in. te instytucje i ich współpraca z biznesem będą stanowiły o sile innowacyjności regionu;
- **klastry rozwijające się na terenie województwa** – podkreślenia wymaga fakt, że część klastrów ma charakter ponadregionalny, część wyłania się z wyraźnej specyfiki regionu (np. Grono Targowe Kielce). Tego typu powiązania instytucjonalne powinny być wykorzystywane do budowania dobrego klimatu współpracy. Jako dobry przykład osiągnięcia przez biznes korzyści ze współpracy inicjatywy klastrowe z regionu powinny być promowane w innych branżach wymienionych na rys. 2.

5. REKOMENDACJE

Wyniki przeprowadzonego procesu wyłaniania kluczowych innowacyjnych specjalizacji województwa świętokrzyskiego pozwalają sformułować następujące rekomendacje dla władz regionalnych.

Rekomendacja 1.

Wyłonienie innowacyjnych specjalizacji powinno być wkomponowane w aktualizowaną Regionalną Strategię Innowacji Województwa Świętokrzyskiego (RSIWŚ), a także w dokumenty operacyjne.

W trakcie prac nad wyłanianiem obszarów innowacyjnej specjalizacji zauważono bardzo duże oczekiwania ze stron środowiska biznesowych oraz instytucji otoczenia biznesu wobec polityki wspierania innowacji w regionie. Nie można dopuścić do sytuacji, w której władze regionalne mogłyby być ocenione przez pryzmat „działań pozornych”. Aktualizowana RSIWŚ, określając kierunki głównych specjalizacji wpisywałaby się w nurt nowych dokumentów, zarówno na poziomie UE, krajowym, jak i innych regionów, które tego typu działania już podejmują.

Rekomendacja 2.

Działania, jakich wymaga proces wzrostu konkurencyjności województwa świętokrzyskiego, powinny być skoncentrowane wokół wyłonionych specjalizacji, powinny także służyć szeroko rozumianemu porozumieniu i współpracy różnych instytucji otoczenia biznesu zaangażowanych w procesy rozwojowe w regionie.

Urząd Marszałkowski powinien pełnić tu rolę inicjatora dyskusji oraz koordynatora prac służących tworzeniu siły instytucjonalnej regionu. Przeprowadzone badania wyraźnie pokazały, że współpraca instytucjonalna nie należy w regionie do silnych stron. Jednocześnie dał się zauważyć duży potencjał współpracy. Może on wynikać z faktu, iż wymiar współpracy będzie czynnikiem warunkującym pozyskiwanie przez różne instytucje środków z funduszy europejskich, co wcale nie umniejsza wagi tego problemu.

Rekomendacja 3.

W pierwszej kolejności należy rozpatrzyć możliwości wsparcia tych inicjatyw (w ramach pięciu specjalizacji), które są w fazie dynamicznego rozwoju.

Zarówno inicjatywy klastrowe, jak i inne formy współpracy przedsiębiorców z otoczeniem biznesu funkcjonują nie od dziś i przechodzą już kolejne fazy rozwoju. Jednak w trakcie badań i warsztatów wyraźnie zdefiniowano ciągłą potrzebę stosowania różnego rodzaju instrumentów, od wsparcia finansowego, poprzez merytoryczne, organizacyjne i promocyjne. Tego typu działania powinny być „rozdzielone” między różne instytucje, we współpracy z istniejącymi i funkcjonującymi już inicjatywami przedsiębiorców.

Rekomendacja 4.

Opracowanie macierzy kompetencyjnej instytucji nauki i otoczenia biznesu pod kątem wspierania kluczowych innowacyjnych specjalizacji.

Tego typu działania przyczyni się do budowania korzystnego klimatu współpracy, a także do zwiększania kompetencji instytucji aspirujących do roli otoczenia biznesu dla specjalizacji regionalnej. Dotyczy to głównie uczelni i jednostek B+R, ale w systemie ważną rolę powinny pełnić instytucje, które już dziś mają szerokie kontakty z przedsiębiorcami. Urząd Marszałkowski powinien aktywnie włączyć się w tworzenie klimatu współpracy opartej na zaufaniu. Macierz kompetencji pozwoliłaby również ograniczyć praktyki niezdrowej konkurencji między podmiotami, a przede wszystkim wspierałaby efekt synergii, który powinien występować w przypadku występowania tak licznych instytucji z tak dużym doświadczeniem w relacjach z biznesem.

Rekomendacja 5.

Pogłębienie wiedzy w zakresie największych trudności i potencjałów w pięciu innowacyjnych specjalizacjach województwa świętokrzyskiego.

Dokonany wybór innowacyjnych specjalizacji jest pierwszym krokiem do budowania realnej siły regionu opartej o innowacje. Ważnym działaniem Urzędu Marszałkowego powinno być dalsze diagnozowanie tych obszarów, co służyłoby również dalszemu uspołecznianiu dokonanych wyborów. Bez wątplenia bardzo istotnymi zagadnieniami w dalszym procesie badawczym powinny być kwestie

barier współpracy międzyinstytucjonalnej oraz potencjału naukowego regionu w kontekście wyróżnionych specjalizacji. Badania powinny m.in. dać odpowiedź na pytanie o kierunki nauczania, kierunki badań a także obszary współpracy.

Rekomendacja 6.

Opracowanie katalogu już podjętych działań w zakresie pięciu specjalizacji i rozpoczęcie budowania wizerunku innowacyjnego regionu w oparciu o te specjalizacje.

Działania promocyjne mają służyć nie tylko jako ocena aktywności samorządu regionalnego, ale przede wszystkim mają być wyraźnym sygnałem dla firm z „rdzenia” specjalizacji, jak i sektorów współpracujących, że mogą liczyć na wsparcie różnego rodzaju instrumentami polityki regionalnej. Istotny jest również wyraźny przekaz społeczny, iż władze regionalne dokonały wyboru, który powinien być uwzględniany nie tylko przez istniejące już firmy, ale także tych, którzy planują dopiero rozpocząć działalność gospodarczą.

6. ŹRÓDŁA

Dokumenty analizowane na etapie *desk research*:

- Analiza kierunków rozwoju wiedzy w regionie świętokrzyskim – raport z realizacji zadania, opracowanie zrealizowane w ramach projektu pn. Perspektywy RSI Świętokrzyskie – I etap, 2009.
- Analiza potencjału instytucji otoczenia biznesu w województwie świętokrzyskim i możliwości ich zaangażowania w proces tworzenia partnerstwa regionalnego na rzecz rozwoju konkurencyjności i innowacji w województwie świętokrzyskim, opracowanie zrealizowane w ramach projektu pn. Perspektywy RSI Świętokrzyskie – I etap, marzec 2009.
- Analiza rozwoju innowacyjności w regionie świętokrzyskim, opracowanie zrealizowane w ramach projektu pn. Perspektywy RSI Świętokrzyskie – I etap, styczeń 2009.
- Analiza struktury podmiotów gospodarczych w regionie świętokrzyskim, opracowanie zrealizowane w ramach projektu pn. Perspektywy RSI Świętokrzyskie – I etap, styczeń 2009.
- Analiza wydatkowania środków unijnych w regionie świętokrzyskim, Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego, marzec 2009.
- Foresight Polska 2020.
- Identyfikacja wiodących technologii w województwie świętokrzyskim Kielce, styczeń 2008.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie.
- Raport Foresight Wiodących Technologii Województwa Świętokrzyskiego, Kielce, czerwiec 2008.
- Raport kluczowych branż regionu Kielce, maj 2007.
- Raport z analizy stanu realizacji świętokrzyskiej RSI, Kielce styczeń 2010.
- Raport z ewaluacji Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Świętokrzyskiego w ramach projektu systemowego Perspektywy RSI, Kielce, kwiecień 2010.
- Regionalna Strategia Innowacji dla województwa małopolskiego.
- Regionalna Strategia Innowacji dla województwa mazowieckiego.
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Łódzkiego RSI LORIS na lata 2005-2013, Łódź 2004.
- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2003-2013, Katowice 2003.

- Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego 2005-2013.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013.
- Strategia Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010.
- Strategia Rozwoju Klastrow w Województwie Świętokrzyskim, Kielce 2008.
- Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006-2014.
- Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020.

Inne źródła:

- Bank Danych Regionalnych 2008.
- <http://pio.wrota-swietokrzyskie.pl> (20.11.2010)
- <http://www.busko.pl/pl/walory-lecznicze.html> (14.12.2010).
- <http://www.targikielce.pl/index.html?k=main&s=informacje> (14.12.2010).
- http://www.ujk.edu.pl/eduprogres/?mod=82&t=iP&cPath=7_2 (14.12.2010).
- <http://wpinoz.pu.kielce.pl/wped/isp/glowna.php> (14.12.2010).
- <http://www.designcentrumkielce.com/relacje-prasowe,25.design-w-kielcach.html> (14.12.2010).
- <http://www.najlepszeimprezy.eu/index.php/pasje/articles/219-off-fashion-moda-w-kilku-odslonach.html> (14.12.2010).
- <http://www.targikielce.pl/> (21.01.2011).
- <http://www.wsbip.edu.pl/> (21.01.2011).
- <http://www.ujk.edu.pl/> (21.01.2011).
- Pawlik A., 2010, *Instrumenty pobudzania procesów innowacyjnych w woj. świętokrzyskim....*

7. ZAŁĄCZNIKI

7.1. WZÓR KARTY OPRACOWANIA

KARTA OPRACOWANIA	
Tytuł opracowania	
Autor	
Wydawnictwo, rok wydania	
Rodzaj opracowania	
Branże priorytetowe	
Branża priorytetowa I	udziałem w strukturze gospodarczej województwa
	potencjał innowacyjny, rozumiany jako posiadana albo możliwa do stworzenia absorpcja innowacji
	powiązanie z innymi branżami
	zaplecze innowacyjne po stronie regionalnych instytucji B+R
	zaplecze lub możliwość jego stworzenia po stronie oferty IOB i samorządu regionalnego
Branża priorytetowa II	
Branża priorytetowa III	
Branża priorytetowa ...	
Uwagi	

7.2. WZÓR KARTY DOKUMENTU STRATEGICZNEGO/ OPERACYJNEGO

KARTA DOKUMENTU STRATEGICZNEGO/ OPERACYJNEGO	
Tytuł opracowania	
Autor	
Wydawnictwo, rok wydania	
Rodzaj opracowania	
Zakres przestrzenny opracowania	
Branże priorytetowe	
Planowane obszary wsparcia	
Uwagi w kontekście możliwości rozwoju poszczególnych branż województwa świętokrzyskiego	

7.3. LISTA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W STARACHOWICACH

9 grudnia 2010 r.

1. Jerzy Strzelec, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
2. Andrzej Szplit, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
3. Ewa Cisowska-Kusak, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
4. Aleksandra Makowska, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
5. Aleksandra Woźniak, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
6. Krzysztof Zaremba, Fundusz Pożyczkowy Województwa Świętokrzyskiego
7. Ryszard Nosowicz, Fundacja - Agencja Rozwoju Regionalnego
8. Anna Zając-Nogaj, Ośrodek Promowania i Wspierania Przedsiębiorczości Rolnej
9. Włodzimierz Grochal, Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii
10. Marcin Marzec, ARL Sp. z o.o. Ostrowiec Świętokrzyski
11. Monika Stachowicz, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
12. Monika Lubiejewska, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
13. Janusz Juszczyk, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego

14. Karol Kaczmarek, Świętokrzyski Związek Pracodawców Prywatnych Lewiatan
15. Szymon Mazurkiewicz, Kielecki Park Technologiczny
16. Andrzej Sztokfisz, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
17. Krzysztof Grysa, Politechnika Świętokrzyska
18. Marcin Jabłoński, Connectionpoint, Bielsko-Biała
19. Mieczysław Pastuszko, Urząd Miasta Kielce
20. Anna Grzela, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
21. Tadeusz Pęczek, Izba Gospodarcza Grono Targowe Kielce, EPRD
22. Wiesław Czepiel, Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa
23. Wojciech Dziemianowicz, Geoprofit
24. Anna Dąbrowska, Geoprofit
25. Paulina Nowicka, Geoprofit

10 grudnia 2010 r.

1. Włodzimierz Grochal, Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii
2. Andrzej Szplit, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
3. Jerzy Strzelec, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
4. Anna Smorąg, Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii
5. Monika Stachowicz, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
6. Łukasz Bilski, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
7. Stanisław Grzesiak, Urząd Miasta Skarżysko-Kamienna
8. Dariusz Wątroba, Zakład Doskonalenia Zawodowego w Kielcach
9. Tomasz Janusz, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
10. Krzysztof Kopeć, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
11. Andrzej Sztokfisz, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
12. Anna Grzela, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
13. Anna Sabat, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego/
Świętokrzyskie Centrum Innowacji i Transferu Technologii
14. Marcin Garlak, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego
15. Danuta Gierulska, Politechnika Świętokrzyska
16. Marcin Szplit, Uniwersytet Jana Kochanowskiego
17. Piotr Hnidan, Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa

18. Jerzy Witkowski, Regionalne Centrum Naukowo Technologiczne
19. Adrian Adamski, Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego
20. Marcin Jabłoński, Connectionpoint, Bielsko-Biała
21. Mieczysław Pastuszko, Urząd Miasta Kielce
22. Tadeusz Pęczek, EPRD
23. Cezary Tkaczyk, Specjalna Strefa Ekonomiczna Starachowice
24. Wiesław Czepiel, Staropolska Izba Przemysłowo-Handlowa
25. Anna Dąbrowska, Geoprofit

7.4. LISTA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W KIELCACH

1. Włodzimierz Grochał, ŚCITT Sp. z o. o.
2. Anna Grzela, UMWŚ
3. Mirosław Hejduk, Grono Targowe Kielce
4. Michał Klepka
5. Dominik Kraska, Kielecki Park Technologiczny
6. Zdobysław Kuleszyński, Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. Prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach
7. Marcin Marzec, Agencja Rozwoju Lokalnego Sp. z o. o.
8. Grzegorz Orawiec ŚCITT Sp. z o. o.
9. Mieczysław Pastuszko, Urząd Miasta Kielce
10. Jerzy Strzelec, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach
11. Andrzej Szplit, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach
12. Dorota Tekieli-Bisińska, SIPH
13. Cezary Tkaczyk, SSE Starachowice S.A.
14. Aleksandra Woźniak, UMWŚ
15. Krzysztof Wójcik, UMWŚ
16. Wojciech Dziemianowicz, Geoprofit
17. Paulina Nowicka, Geoprofit
18. Paulina Błajet, Geoprofit